

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 20 (2020), št. 3

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2020

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /
HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>
ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /
ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, † dr. Ivo Banac (ZDA / USA), dr. Rajko Bratuž,
dr. Neven Budak (Hrvaška / Croatia), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,
dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš,
dr. Tomaž Kladnik, dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Jože Mlinarič,
dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / Italy), dr. Marijan Premović (Črna Gora / Montenegro),
dr. Andrej Rahten, dr. Töne Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / Hungary),
dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / Austria)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš
Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča
Koroška cesta 53c, SI-2000 Maribor, Slovenija
e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / Bank Account:

Nova KBM d.d.
SI 56041730001421147

Prevajanje / Translation:

Knjižni studio d.o.o.

Lektoriranje / Language-editing

Knjižni studio d.o.o., Ana Šela

Oblikovanje naslovnice / Cover Design:

Knjižni studio d.o.o.

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Knjižni studio d.o.o.

Tisk / Printed by:

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvlečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and 'America: History and Life'.

This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and international database Scopus (h, d).

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,

je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa sta omogočili Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Mestna občina Maribor.

Co-financed by the Slovenian Research Agency and City of Maribor.

Studia
Historica
Lovenica

Kazalo / Contents

V spomin / In Memoriam

In Memoriam – prof. dr. Ivo Banac (1947–2020).....649

Članki in razprave / Papers and Essays

DARKO DAROVEC: **Prisege zvestobe istrskih mest v 12. stoletju**655
The oaths of fidelity of the Istrian towns in 12th Century

FILIP ČUČEK: **Delovanje Radoslava Razlaga v štajerskem deželnem zboru**.....689
Radoslav Razlag's activities in the Styrian Provincial Assembly

MOJCA ŠORN: **Spremembe v medčloveških odnosih v obdobju pomanjkanja in lakote (Ljubljana: 1914–1918)**.....713
Changes in interpersonal relationships during the period of shortage and hunger (Ljubljana: 1914–1918)

MAJA LUKANC: **Produkcija diplomatskega vedenja v jugoslovanski in poljski povojni diplomatski praksi (1945–1947)**.....735
Production of diplomatic knowledge in Yugoslav and Polish post-war diplomatic practice (1945–1947)

URŠKA LAMPE: **Kako je ujetništvo spremenilo družinsko življenje: primer deportirancev iz Julijske krajine v Jugoslavijo po drugi svetovni vojni**.....773
How captivity changed family life: the case of deportees from the Julian March to Yugoslavia after World War II

ANA ŠELA, DAVID HAZEMALI in TADEJA MELANŠEK: **Ustroj in delovanje slovenske tajne politične policije v drugi polovici šestdesetih let dvajsetega stoletja**.....811
The organisational structure and operation of the Slovenian secret political police in the second half of the 1960

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

- GORAZD BAJC, TADEJA MELANŠEK in DARKO FRIŠ: **Uvod v zgodovino spremljanja britanske obveščevalne dejavnosti na Slovenskem – "samoevalvacije" slovenske Službe državne varnosti**839
Introduction to the history of British intelligence activities surveillance on Slovenian soil – "self-evaluation" of the Slovenian State Security Service
- ANA ŠELA in DAVID HAZEMALI: **Spremljanje slovenskih delavcev na začasnem delu in bivanju v Zvezni republiki Nemčiji v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja: prispevek k poznavanju zgodovine slovenske Službe državne varnosti**879
The monitoring of Slovenian guest workers in the Federal Republic of Germany in the 1970s: a contribution to the history of the Slovenian State Security Service
- MARKO ZAJC: **Poletni aferi kritičnih misli. Tomaž Mastnak in Dimitrij Rupel, slovenska kritična intelektualca med jugoslovansko in slovensko javnostjo v letu 1986**921
The two summer scandals of critical thought. Tomaž Mastnak and Dimitrij Rupel, Slovenian critical intellectuals between the Yugoslav and Slovenian public in 1986
- POLONA TRATNIK: **Pravljica: družbena resničnost in mirabilis – s posebnim ozirom na renesančne različice pravljice o Pepelki**.....957
"Fairy" tale: social reality and mirabilis – with a particular regard to the renaissance variations of Cinderella tale
- Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts**.....985
- Uredniška navodila avtorjem / Editor's Instructions to Authors**993

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

Studia Historica Slovenica /

letnik / year 20 (2020).....1003

*Studia
Historica
Slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2020-23
1.01 Izvirni znanstveni članek

Ustroj in delovanje slovenske tajne politične policije v drugi polovici šestdesetih let dvajsetega stoletja

Ana Šela

Mag. prof. zgodovine in mag. prof. slov. jezika in književnosti, mlada raziskovalka
e-pošta: ana.sela1@um.si

David Hazemali

Mag. prof. zgodovine in mag. prof. angleščine, mladi raziskovalec
e-pošta: david.hazemali1@um.si

Tadeja Melanšek

Mag. zgodovine
e-pošta: tadeja.melansek@student.um.si

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino
Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenija

Izvleček:

Avtorji na podlagi ohranjenega arhivskega gradiva Arhiva Republike Slovenije predstavijo ustroj Službe državne varnosti (SDV) v Socialistični republiki Sloveniji (SRS), postavljen na podlagi pravilnikov o organizaciji in sistematizaciji SDV pri Republiškem sekretariatu za notranje zadeve SRS, ki so začeli nastajati po letu 1967 na podlagi prvega republiškega zakona o notranjih zadevah. Pričujoči prispevek prinaša poskus sistematične analize reorganizacije SDV po letu 1966, ki je potekala v dveh fazah. Prva je potekala od IV. plenuma Centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije (Brionskega plenuma) do konca leta 1966, ko so se ustvarjali predlogi in prilagoditve delovnega področja SDV, druga faza pa od začetka leta 1967 in je težila k čim hitrejšemu izoblikovanju temeljnega ustroja. Leta 1969 je bil sprejet pravilnik, ki je SDV organiziral v načelstvo uprave in v sedem (leta 1970 osem) analitičnih, tehničnih in operativnih odsekov. Konec šestdesetih let je ustroj SDV tako dobil obliko, ki je predstavljala temelj za operativno delovanje službe vse do razpada Jugoslavije.

Ključne besede:

Služba državne varnosti (SDV), Udba, ustroj, obveščevalno-varnostna služba, Socialistična republika (SR) Slovenija

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 20 (2020), št. 3, str. 811–838, 96 cit., 1 slika
Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod

V zadnjih desetletjih je slovensko zgodovinopisje priča porasti znanstvenih in strokovnih del o zgodovini, metodah ter drugih vidikih delovanja jugoslovanske tajne politične policije, ki smo jo skozi čas poznali pod različnimi imeni. Za pričakovati je, da se bo z večjo dostopnostjo arhivskega gradiva, ki se nanaša na delovanje tajne politične policije na Slovenskem, ter s čedalje širšim krogom raziskovalcev preučevanje te teme še stopnjevalo. Zanimanja za tematiko je precej, na razpolago je v določenem obsegu tudi nekaj primarnih virov Službe državne varnosti (SDV) – pod tem imenom je bila od konca šestdesetih let prejšnjega stoletja poznana tajna politična policija na Slovenskem – in tudi že nekaj interpretacij, a slovenskemu zgodovinopisju manjka analiza temeljev SDV – tako ima pričujoča študija namen analizirati dostopne podatke o njeni organizacijski strukturi. Dodati je potrebno, da je zanimanje za to tematiko na eni strani pogojeno z raziskovalnimi interesi posameznih raziskovalk in raziskovalcev, na drugi pa z obsežnim vplivom, ki ga je tajna politična policija na Slovenskem imela na povojno zgodovino Slovencev. Preučevanje organizacijskih temeljev SDV smo lahko zaradi ovir prejšnjega režima začeli uresničevati šele po osamosvojitvi Republike Slovenije, ko je s koncem jugoslovanskega socialističnega režima popustil tudi vpliv tedanje SDV. Njen obstoj je, razumljivo, onemogočal objektivno sistematično analizo njenega nastanka in delovanja.

V pričujoči študiji so avtorji predstavili ustroj SDV v drugi polovici šestdesetih let 20. stoletja, v obdobju, ko je bila SRS priča "pobrijski" preobrazbi tajne politične policije na Slovenskem. Pri tem jih je vodilo raziskovalno vprašanje, kako je bila v obravnavanem obdobju SDV na Slovenskem organizirana, katere so bile ključne spremembe v procesu reorganizacije in s katerimi dokumenti je le-ta bila uveljavljena. Arhivsko gradivo o organizacijski strukturi SDV hrani Arhiv Republike Slovenije v fondu SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije (1918–2004) (RSNZ SRS). Ustroj SDV, kot je bil postavljen konec šestdesetih let 20. stoletja, je predstavljal hrbtenico za kasnejše reorganizacije oz. dopolnitve v tej študiji naslovljenih preoblikovanj, vse do leta 1990, ko je takratna Skupščina Republike Slovenije sprejela "Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o notranjih zadevah"¹, s katerim se je SDV po demokratičnih zahodnoevropskih principih spremenila, reorganizirala in preimenovala v Varnostno-informativno službo (VIS), četudi je velik del kadra nove službe ostal isti.² Prispevek poskuša hkrati kronološko prikazati vpeljavo sprememb k ustroju SDV v danem obdobju. Ohranjeni pravilniki o organizaciji in sistemati-

¹ "Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o notranjih zadevah", *Uradni list RS*, št. 19, 24. 4. 1991.

² SDV je leta 1990 prevzel Miha Brejc (Miha Brejc, *Vmesni čas* (Ljubljana, 1994)).

zaciji delovnih mest v SDV pri RSNZ³ do leta 1970 pričajo o dveh ločenih fazah preobrazbe: teoretični prvi fazi, v kateri je v okviru pravilnikov šlo predvsem za predloge, ter drugi, ko so se ti pravilniki manifestirali v fizični preobrazbi ustroja SDV. Večjim spremembam je bila izpostavljena predvsem druga faza. Avtorji so prav tako upoštevali in izpostavili stanje raziskav o več aspektih obravnavane tematike SDV v obravnavanem obdobju v slovenskem zgodovinopisju.

Zgodovinski oris obveščevalno-varnostne službe⁴ na Slovenskem in stanje raziskav v slovenskem zgodovinopisju

Jugoslovanska tajna politična policija⁵, javnosti vseskozi bolje poznana kot Udba⁶, je imela v zgodovini Jugoslavije po drugi svetovni vojni pomembno

³ Arhiv Republike Slovenije (ARS), SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije (1918–2004) (RSNZ SRS), t. e. 1213, G-20-3, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji SDV – 1967*, 111 strani; ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G-20-2, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji SDV – 1969*, 158 strani; ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G-20-1, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji SDV – 1969*, 489 strani; ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1214, G-20-4, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji SDV – 1970*, 118 strani; ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G-20-3, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji Službe državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, Ljubljana, 1. 7. 1967, 28 strani (paginacija dokumenta 36–64); ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G-20-2, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji službe državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, št. dokumenta: I. b – 27/1, 26. 2. 1969, 31 strani; ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G-20-1, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v Službi državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, št. dokumenta Ib – 27/2, 8. 10. 1969, str. 80 strani; ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1214, G-20-4, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v SDV pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, št. dokumenta I. b – 27/5, 22. 12. 1970, 110 strani.

⁴ V slovenskem jeziku je uporaba terminologije, ki se pojavlja ob raziskovanju obveščevalnih, proti-obveščevalnih in varnostnih služb, precej nehomogena. Tako lahko v znanstvenih in drugih delih zasledimo različna poimenovanja za tovrstne službe, kot na primer: tajna, politična, tajna in politična, obveščevalna, varnostna, obveščevalna in varnostna, obveščevalno-varnostna ipd. Kot piše obramboslovec Gregor Garb, lahko upravičeno govorimo o enaki dejavnosti služb, to je "zbiranje, vrednotenje, obdelava in posredovanje za državo pomembnih podatkov, pri čemer uporabljajo različne oblike tajnega delovanja". Na podlagi tega stališča ter v izogib nerazumevanju posamezne dejavnosti in opisu različnih definicij, nadaljuje Garb, lahko uporabimo termin "obveščevalno-varnostne službe" (Gregor Garb, *Oblike tajnega delovanja obveščevalno-varnostnih služb Republike Slovenije*, magistrsko delo, Univerza v Ljubljani (Ljubljana, 2007), str. 6 (dalje: Garb, *Oblike tajnega delovanja obveščevalno-varnostnih služb Republike Slovenije*)).

⁵ Besedna zveza "politična policija" predstavlja, kot piše Garb, v prvi vrsti metode operiranja obveščevalno-varnostne službe. Temeljno področje delovanja predstavlja identifikacija "notranjega sovražnika" ter delovanje le-tega. "Notranjega sovražnika" lahko razumemo tudi kot nasprotnika vladajočega režima, primarno znotraj države. Politična policija deluje, tako Garb, "izključno z namenom utrjevanja vloge politične garniture na oblasti in onemogočanja svobodne konkurence političnih idej in strank", tudi s kršenjem človekovih pravic in svoboščin. V tem oziru avtorji za označevanje Udbe in SDV uporabljajo besedno zvezo "tajna politična policija" (Garb, *Oblike tajnega delovanja obveščevalno-varnostnih služb Republike Slovenije*, str. 12).

⁶ "Udba" v pomenu jugoslovanske tajne politične policije se je začel poljudno uporabljati po letu 1946, ko je bila, kot je pojasnjeno v prispevku, iz prvega, drugega in četrtega odseka Ozne formirana Uprava države varnosti (UDV) oz. izvorno Uprava države bezbednosti (UDB). Iz kratice slednje je nastalo

vlogo pri ohranjanju tedanjega političnega režima, vendar v slovenskem zgodovinoopisu glede razumevanja njenega delovanja še zmeraj ostaja precej vrzeli.

Vzpostavitev obveščevalno-varnostne službe že med drugo svetovno vojno, nekaj mesecev po napadu sil Tretjega rajha na Jugoslavijo, natančneje avgusta 1941,⁷ ko se je ustanovila Obveščevalno-varnostna služba, še istega leta decembra preimenovana v Varnostnoobveščevalno službo (VOS), je bila po mnenju zgodovinarja Janka Prunka "izrazito zahrbtna revolucionarna odločitev komunistov", saj je bila ustanovljena, ne da bi nekomunistični zavezniki v vodstvu Osvobodilne fronte vedeli zanjo.⁸ Z ustanovitvijo VOS-a se je ukvarjal Jože Pučnik v delu *Iz slovenske politične policije* (1996), kje je zapisal, da je "med letoma 1942 in 1943 VOS "razširila svoje delovanje na vse ozemlje Slovenije in ustvarila organizirane temelje za bodočo državno varnostno službo."⁹ Med drugim ustanovitev VOS-a¹⁰ predvsem pregledno opiše Ljuba Dornik Šubelj, ki je več pozornosti sicer namenila ustanovitvi in delovanju *Oddelka za zaščito naroda*, v naslednjih za to področje temeljnih delih: *Oddelke za zaščito naroda za Slovenijo* (1999)¹¹, *Navodila za delo varnostnih organov v Sloveniji* (2003)¹², *Ozna in prevzem oblasti* (2013)¹³, arhivski dokumenti z naslovom Zgodovina organov za notranje zadeve v SRS-SDV od 1941–1951 pa so javnosti dostopni tudi na spletišču Arhiva Republike Slovenije.¹⁴ Dornik Šubelj nadalje razdela razpustitev VOS-a februarja 1944 s strani Slovenskega narodnoosvobodilnega

poljudno (tudi mednarodno) zloglasno ime Udba, ki se v zgodovinoopisu večkrat zapisuje tudi z inicialkami (UDBA). Podobno velja tudi za njeno predhodnico Ozno (Oddelke za zaščito naroda (OZN), tj. Ozna).

⁷ ARS, SI AS 1931 RSNZ, G-10-9, Zgodovina organov za notranje zadeve v SRS-SDV: Ustanovitev varnostnoobveščevalne službe Osvobodilne fronte – VOS OF, avgust 1970, str. 6.

⁸ Janko Prunk, "Idejni in praktični vzori slovenske komunistične revolucije 1941–1945", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 1 (2017), str. 243.

⁹ *Iz arhivov slovenske politične policije*, ur. Jože Pučnik (Ljubljana, 1996), str. 13–16.

¹⁰ O VOS-u glej tudi: Irena Mrvič, *Slovenski upor 1941*, uredili Ferdo Gestrin, Bogo Grafenauer in Janko Pleterski (Ljubljana, 1991), str. 265–280; *Zaščita narodnoosvobodilnega boja*, ur. Marjeta Kidrič-Zdenka et al. (Ljubljana, 1979); Vida Deželak Barič, *Komunistična partija Slovenije in revolucionarno gibanje 1941–1943* (Ljubljana, 2007), str. 72–77; Eva Mally, *Slovenski odpor. Osvobodilna fronta slovenskega naroda od 1941–1945* (Ljubljana, 2011), str. 175–181; Božo Repe, *S puško in knjigo. Narodnoosvobodilni boj slovenskega naroda 1941–1945* (Ljubljana, 2015), str. 96–102; Tamara Griesser Pečar, *Razdvojeni narod. Slovenija 1941–1945: okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija* (Ljubljana, 2004); Martin Breclj, *Anatomija političnega zločina. Trojni umor v Rossetijevi ulici med ugibanji in dejstvi* (Trst, 2016).

¹¹ Ljuba Dornik Šubelj, *Oddelke za zaščito naroda za Slovenijo* (Ljubljana, 1999) (dalje: Dornik Šubelj, *Oddelke za zaščito naroda za Slovenijo*).

¹² Ljuba Dornik Šubelj, "Navodila varnostnim organom", v: Lovro Šturm, Ljuba Dornik Šubelj in Pavle Čelik, *Navodila za delo varnostnih organov v SR Sloveniji* (Ljubljana, 2003), str. 15–22 (dalje: Dornik Šubelj, "Navodila varnostnim organom").

¹³ Ljuba Dornik Šubelj, *Ozna in prevzem oblasti* (Ljubljana, 2013) (dalje: Dornik Šubelj, *Ozna in prevzem oblasti*).

¹⁴ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, G-10-9, Zgodovina organov za notranje zadeve v SRS-SDV, dostopno tudi na: <http://www.arhiv-spletisc.gov.si/>, pridobljeno: 20. 11. 2019.

sveta (SNOS) oz. njegovo vključitev v Odsek za notranje zadeve predsedstva SNOS. Odsek je bil sestavljen iz oddelka za narodno zaščito, administrativnega oddelka in oddelka državne varnosti, ki se je nadalje delil na obveščevalni oddelek, evidenčni oddelek, poveljstvo državne varnosti, kadrovski oddelek in oddelek tajnih agentov. Tako je VOS deloval vse do 13. maja 1944, ko je predsednik Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije in poveljnik za narodno obrambo Josip Broz-Tito izdal *Navodilo o organizacijski strukturi Oddelka za zaščito naroda*, bolje poznane pod njegovo kratico – Ozna,¹⁵ ki je sprva delovala v štirih odsekih: obveščevalnem, kontraobveščevalnem, vojaškem kontraobveščevalnem in statistično-tehničnem.¹⁶ Ozna je bila, kot meni zgodovinar-ka Vida Deželak Barič, ena izmed ključnih dejavnikov tudi pri prevzemu oblasti ob koncu vojne, saj je bila takrat njena glavna naloga zaščititi revolucijo, in s tem pripreti vse protirevolucionarje in pripadnike okupatorskih organizacij.¹⁷

Poročila Ozne, ki je bila hkrati obveščevalni in protiobveščevalni organ, so bila pomembna, če ne ključna pri sprejemanju političnih odločitev ožjega partijskega vrha ob koncu druge svetovne vojne in takoj po njej. Po osvoboditvi, ko se je vodstvo partije s Titom na čelu že dobro zavedalo, da je tajna politična policija ob vseh nalogah, ki jih je opravljala med vojno, še posebej učinkovito orodje za ohranjanje "reda in miru v državi", so Ozno še izpopolnili. S sprejetjem ustave Federativne ljudske republike Jugoslavije (FLRJ) 13. marca 1946 je bila obveščevalno-varnostna služba znova prestrukturirana: iz prvega, drugega in četrtega odseka Ozne je bila pod okriljem Ministrstva za notranje zadeve formirana Uprava države varnosti (UDV, izvirno Uprava države bezbednosti (UDB), tj. Udba).¹⁸ Reorganizacija obveščevalno-varnostnih služb je bila stalnica, pa vendar Dornik Šubelj ugotavlja, da bolj, kot so se spreminjala poimenovanja, bolj je ostala struktura služb enaka, prav tako pa tudi njihove naloge in sredstva, ki so jih pri delu uporabljale.¹⁹ Kljub reorganizaciji je nad UDV komunistična partija, kot je bilo to značilno za večino držav z enopartijskim sistemom, ohranjala popoln nadzor. Bila je organizirana v osem oddelkov, pri čemer je prvi oddelek vodil obveščevalno-varnostno službo v tujini, drugi je vodil boj proti notranjemu sovražniku (ta je veljal za politično policijo) in je

¹⁵ Dornik Šubelj, *Oddelek za zaščito naroda za Slovenijo*, str. 48; ARS, SI AS RSNZ 1931, G-10-9, Zgodovina organov za notranje zadeve v SRS-SDV: Ustanovitev in organizacija Ozne, str. 25.

¹⁶ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, G-10-9, Zgodovina organov za notranje zadeve v SRS-SDV: Ustanovitev in organizacija Ozne, str. 28–29.

¹⁷ Vida Deželak Barič, "Priprave in izvedba revolucionarnega prevzema oblasti na Slovenskem leta 1945", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 2 (2016), str. 367–398. Več tudi: Jera Vodušek Starič, *Prevzem oblasti 1944–1946* (Ljubljana, 1992); Jera Vodušek Starič, "Prevzem oblasti po vojni in vloga Ozne – obračun", v: *Slovenija v letu 1945*, ur. Aleš Gabrič (Ljubljana, 1996), str. 93–110.

¹⁸ Dornik Šubelj, *Oddelek za zaščito naroda za Slovenijo*, str. 47–61; Dornik Šubelj, *Ozna in prevzem oblasti*, str. 17–19; Dornik Šubelj, "Navodila varnostnim organom", str. 15–22.

¹⁹ Dornik Šubelj, *Ozna in prevzem oblasti*, str. 17–19.

javnosti najboljše poznan, tretji oddelek je vodil protiobveščevalno dejavnost, četrti je skrbel za arhiviranje dokumentacije, peti je skrbel za finančne zadeve, šesti je bil namenjen za fizično in obveščevalno-informativno varovanje partijskega vrha, sedmi oddelek je bil kriptografski in osmi kadrovski.²⁰

Vse takratne republiške UDV v SFRJ so imele predpisano enako strukturo oz. organizacijski ustroj. Organizacije in delovanje UDV na specifično regionalni ravni delovanja se loteva Ivan Rihtarič v monografiji *Delovanje UDV v okraju Gornja Radgona in Radgonskem kotu 1945–1950*²¹. Drugega aprila leta 1946 se je UDV Slovenije tudi vključila v Ministrstvo za notranje zadeve.²² Tako v zvezni kot republiški UDV pa so po pregledni raziskavi srbskega zgodovinarja Srđana Cvetkovića obstajali trije tipi sodelavcev UDV. Prvi je bil t. i. informator, ki je opozarjal na delovanje sovražnika, drugi rezident, ki je bil predvsem tajni sodelavec in je vzdrževal zvezo z informatorji, ter agent – tajni sodelavec, kvalificiran za prodor v sovražnikovo mrežo in dekodiranjem njegove dejavnosti. Agentov UDV je bilo po število najmanj, zaradi narave dela pa so bili tudi najbolj cenjeni.²³ Čas takoj po drugi svetovni vojni in celotna doba informbiroja (do Stalinove smrti leta 1953) velja za obdobje najostrejše represije,²⁴ pri čemer so glavnega sovražnika sistema predstavljali vojni zločinci in označeni kolaboranti. Kot ugotavlja slovenski zgodovinar Mitja Ferenc, je bilo takrat brez sojenja "likvidiranih več deset tisoč vojnih ujetnikov in civilistov".²⁵ Po tem obdobju je s svarilnim kaznovanjem posameznih nasprotnikov UDV poskušala ljudem dokazati svojo oblast in to kaznovanje prikazati kot del moralne dolžnosti za vzpostavljanje državnega reda.²⁶ UDV je tako na zvezni kot republiških ravneh v prvi polovici šestdesetih let predvsem spremljala potencialne in dejanske sovražnike sistema, med njimi v največji meri duhovščino,²⁷ "ostanke meščanskih strank" in druge, službi že od prej "znane" skupine, npr. slovenske zamej-

²⁰ Dornik Šubelj, *Ozna in prevzem oblasti*, str. 326–327; Gordan Akrap, "Mač i štit u rukama partije – represivni sustav u funkciji oblikovanja korpusa javnog znanja", *National security and the future* 11, št. 4 (2004), str. 196.

²¹ Ivan Rihtarič, *Delovanje UDV v okraju Gornja Radgona in Radgonskem kotu 1945–1950* (Pretetinec, 2018).

²² Dornik Šubelj, *Ozna in prevzem oblasti*, str. 323–326.

²³ Srđan Cvetković, "Metode i oblici rada Službi državne bezbednosti u Socijalističkoj Jugoslaviji", *Istorija 20. veka* 2, št. 2 (2009), str. 132 (dalje: Cvetković, "Metode i oblici rada SDB").

²⁴ Mateja Čoh Kladnik, "Sodišče slovenske narodne časti na Ptuju", *Studia Historica Slovenica* 19, št. 1 (2019), str. 108.

²⁵ Mitja Ferenc, "Leto 1945 in prikrita grobišča: Zakonske podlage in možnost raziskav: "Načelo naj velja, da morajo biti grobovi izdajalcev pozabljeni..."", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 1 (2017), str. 290.

²⁶ Gregor Jenuš in Darko Friš, "Specijalna vojna. Prispevek o ukrepih jugoslovanskih organov za notranje zadeve pri nadzoru državne meje in v boju proti "zunanjim" in "notranjim sovražnikom"", *Annales, Series Historia et Sociologia* 27, št. 4 (2017), str. 778.

²⁷ Tamara Griesser-Pečar, "Katoliška Cerkev na Slovenskem leta 1945", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 2 (2016), str. 408.

ce, emigrante, pri čemer je bil še posebej na udaru emigrantski tisk političnih emigrantov (primerov spremljanja političnih emigrantov je kar nekaj, npr. spremljanje "enega največjih nasprotnikov režima", Cirila Žebota²⁸ itd., kasneje s strani SDV pa spremljanje Mirka Javornika v Trstu in drugod po Evropi,²⁹ spremljanje časopisa političnega emigranta Branka Pistivška *Slovenski glas*³⁰), študente v tujini, kulturnike in njihova stališča do Jugoslavije, časopise in revije ter njihove izjave, zapise, komentarje, "sovražne" prispevke ipd.³¹ Poročila UDV so bila za leta na prelomu iz petdesetih v šestdeseta, vse do IV. plenuma Centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije (CK ZKJ), t. i. Brionskega plenuma, zelo dolga, obsegala so več sto strani.³²

Nova prelomnica jugoslovanske obveščevalno-varnostne službe se je načrtala na začetku druge polovice šestdesetih let, po gospodarskem zastoju, ki se je pokazal ne samo kot gospodarska, ampak tudi kot politična kriza. Ta je svoj vrhunec doživela sredi leta 1966, ko je moral "drugi najmočnejši človek v Jugoslaviji" Aleksandar Ranković na že omenjenem Brionskem plenumu zaradi domnevne zlorabe obveščevalno-varnostne službe in njene deformacije zapustiti politiko.³³ Prevelika vojaška in obveščevalna moč UDV se je tako po letu 1966 izdatno zmanjšala, razmere pa naj bi se decentralizirale. Leta 1966 je izšel zadnji zvezni zakon, "Temeljni zakon o notranjih zadevah", ki je urejal notranje zadeve po celotni državi.³⁴ Sledila je torej nova reorganizacija, a v okviru zveznih navodil in uporabe posebnih metod in sredstev.³⁵ Leta 1967 se je UDV s prvim republiškim "Zakonom o notranjih zadevah"³⁶, ki ga je 28. marca 1967 sprejela Skupščina SRS na seji Republiškega zbora z 22. marca 1967,³⁷ preimenovala v Službo državne varnosti. Ta je odslej kot "samostojna strokovna

²⁸ Tamara Griesser-Pečar, "Ciril Žebot. Prizadevanje za samostojno Slovenijo", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 277.

²⁹ Tomaž Kladnik, "Mirko Javornik kot interes Službe državne varnosti Socialistične Republike Slovenije", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 305–325.

³⁰ Darko Friš in David Hazemali, "Slovenski glas in Branko Pistivšek pod nadzorom Službe državne varnosti", *Annales, Series Historia et Sociologia* 27, št. 4 (2017), str. 807–822.

³¹ Ana Šela in Darko Friš, "Nova revija v primežu Službe državne varnosti", *Annales, Series Historia et Sociologia* 27, št. 4 (2017), str. 823–836.

³² Jera Vodušek Starič, "Brionski plenum leta 1966 – ocene in njegov vpliv", v: *Slovenija – Jugoslavija, krize in reforme 1968/1988*, ur. Zdenko Čepič (Ljubljana, 2010), str. 74 (dalje: Vodušek Starič, "Brionski plenum leta 1966").

³³ Zdenko Čepič, "Jugoslovanske reforme v šestdesetih letih", v: *Slovenija – Jugoslavija, krize in reforme 1968/1988*, ur. Zdenko Čepič (Ljubljana, 2010), str. 46; Podrobneje o plenumu: Vojtin Lukič, *Brionski plenum: obračun sa Aleksandrom Rankovićem: sećanja i saznanja* (Beograd, 1990); Vodušek Starič, "Brionski plenum leta 1966").

³⁴ "Temeljni zakon o notranjih zadevah", *Uradni list SFRJ*, št. 49/66, 17. 12. 1966.

³⁵ Dornik Šubelj, "Navodila varnostnim organom", str. 20–21.

³⁶ "Zakon o notranjih zadevah", *Uradni list SRS*, št. 13/67, 6. 4. 1967.

³⁷ Na podlagi četrte alineje 135. člena in 151. člena ustave SRS

služba"³⁸ delovala pod okriljem RSNZ, ki je deloval v skladu z zveznimi pravnimi predpisi, in tako so bile tudi določene pristojnosti in pooblastila SDV.³⁹ RSNZ, ki je predhodno določil ustroj SDV v republiki po 20. členu "Zakona o notranjih zadevah", je moral o delu le-te ter stanju varnosti na področju republike odgovarjati Skupščini SR Slovenije ter Izvršnemu svetu SR Slovenije, medtem ko je moral načelnik SDV v republiki samostojno organizirati opravljanje zadev s področja državne varnosti in je za delo SDV v republiki odgovarjal republiškem sekretarju za notranje zadeve. Tako so velevali členu 21–23 "Zakona o notranjih zadevah". S tem se je vzpostavila kontrola oblasti nad delovanjem te službe.

Reorganizacijo službe SDV v SRS so po poročilu, ki je bilo dokončano 27. septembra 1967, izvedli v dveh fazah; prva se je začela s koncem IV. plenuma CK ZKJ na osnovi sklepov komisije Izvršnega sveta skupščine SR Slovenije in je trajala do konca leta 1966, druga faza pa je potekala od 1967 in je težila k čim hitrejši konsolidaciji službe, tj. izoblikovanju temeljnega ustroja, sistematizaciji delovnih mest, opredelitvi delokroga službe ter opredelitvi medsebojnih odnosov z zvezno SDV, službo Javne varnosti (JV) in službo varnosti v JLA.⁴⁰ SDV in JV (policija)⁴¹ sta bili od sprejetja "Temelnjega zakona o notranjih zadevah" iz leta 1966 edini "posebni strokovni službi".⁴² 39. člen tega zakona je določal, da je SDV pristojna za odkrivanje organizirane in tajne dejavnosti, ki je usmerjena v izpodkopavanje ali rušenje ustavnega reda, ter da so zadeve državne varnosti v pristojnosti zveze in republik.⁴³ Po reformi in "Zakonu o notranjih zadevah", izdanem leta 1967, je bila obveščevalna dejavnost v SFRJ porazdeljena med tri zvezne resorje. V okvirju Zveznega sekretariata za notranje zadeve SFRJ v Beogradu je te naloge izvajala zvezna služba države varnosti, v okvirju Zveznega sekretariata za zunanje zadeve je obstajala Služba za istraživanje i dokumentaciju

³⁸ "Zakon o notranjih zadevah", *Uradni list SRS*, št. 13/67, 6. 4. 1967, 20. člen.

³⁹ Cvetković, "Metode i oblici rada SDB", str. 134, 136.

⁴⁰ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G–10–8, *Reorganizacija in funkcioniranje službe DV v SR Sloveniji*, Ljubljana, 27. 9. 1967, str. 1–5 (paginacija dokumenta 147–151).

⁴¹ Po "Temelnjem zakonu o notranjih zadevah" je SDV določene pristojnosti prepustila službi JV. RSNZ SRS je tako leta 1967 izdalo Obvezno navodilo, ki je urejalo sodelovanje med službama. Npr. JV je prevzela vsa opravila v zvezi z javnimi manifestacijami verskih skupnosti, ki so v nasprotju z ustavo SFRJ in "Zakonom o pravnem položaju verskih skupnosti" (razen če gre za tajno in organizirano delovanje), ugotavljanje, dokumentiranje in preprečevanje nezakonitih javnih izpadov, ki so usmerjena na izpodkopavanje ali rušenje Ustave, fizično kontrolo gibanja diplomatsko-konzularnih, trgovinskih in drugih predstavnikov ipd., tudi fizično varovanje osebnosti določenih oseb, objektov, ustanov. Če se je pri obravnavanju katerikoli dejanj pokazalo, da gre za ilegalno, organizirano delovanje, se je v preiskavo obvezno vključila SDV (ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, *Obvezno navodilo o sodelovanju službe javne varnosti in državne varnosti v SR Sloveniji*, Ljubljana, 19. 7. 1967).

⁴² ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1351, C–40–2, *Predlozi za izmene osnovnog zakona o službi unutrašnjih poslova i osnovnog zakona o samoupravljanju radnih ljudi i o sredstvima za rad organa unutrašnjih poslova*, Beograd, 17. 8. 1966, str. 5–6 (paginacija dokumenta 45–46).

⁴³ "Temeljni zakon o notranjih zadevah", *Uradni list SFRJ*, št. 49/66, 17. 12. 1966, 39. člen.

(SID), ki je pridobivala zunanjepolitične informacije, na vojaško-obrambnem področju pa je obveščevalno dejavnost izvajala II. uprava Generalštaba. SDV na Slovenskem je bila z zakonodajo vezana tudi na zvezno službo, ki je usklajevala delo na območju celotne Jugoslavije.⁴⁴ Po letu 1969 so na podlagi 32. člena⁴⁵ republiškega "Zakona o notranjih zadevah" začeli nastajati tudi t. i. pravilniki o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v SDV pri RSNZ. Nadalje bomo razjasnili, kakšne so bile naloge posamičnih oddelkov, ki so delovali po omenjenih pravilnikih takoj po novi reorganizaciji SDV.

Ustvarjanje temeljev ustroja SDV na Slovenskem s pravilniki o organizaciji in sistematizaciji SDV pri RSNZ

Prvi ugotovljeni predlog ustroja SDV na Slovenskem po Brionskem plenumu, ki ga najdemo v arhivskem gradivu, je datiran 25. julija 1966 in nosi naslov *Predlog organizacije in sistematizacije delovnih mest Službe državne varnosti v SR Sloveniji*. V omenjenem je priporočeno, da se SDV organizira v treh organizacijskih enotah:

- 1) načelstvo SDV, na katerega sta bili vezani:
- 2) I. uprava – uprava za operativne posle in
- 3) II. uprava – uprava za operativno tehniko (CT).

Predlagali so, da je v SDV sistematiziranih 112 delovnih mest.⁴⁶ Kot bomo videli v nadaljevanju, so v pravilniku iz leta 1967 zapisane slične organizacijske enote.

V začetku leta 1967 je bilo sestavljenih več dokumentov, ki se nanašajo na novo organizacijo SDV. Šlo je za razne predloge za organizacijo. Posebej velja izpostaviti pismo namestniku RSNZ, ki ga je 15. marca tega leta poslal RSNZ. V njem so prosili za razgovor glede stalne SDV: "Menimo, da bi moral biti razgovor čimprej, ker je zadeva nujna iz odločitev o stalni službi državne varnosti vezana na dokončno notranjo organizacijo službe državne varnosti."⁴⁷

V dokumentu *Organizacija in sistematizacija delovnih mest službe državne varnosti v SR Sloveniji*⁴⁸, ki je bil datiran z 18. majem 1967 s strani RSNZ, je zabeleženo, da je bila SDV SRS razdeljena na tri organizacijske enote – Upravo SDV,

⁴⁴ Adam Purg, *Obveščevalne službe* (Ljubljana, 1995), str. 109–110.

⁴⁵ "Zakon o notranjih zadevah", *Uradni list SRS*, št. 13/67, 6. 4. 1967, 32. člen.

⁴⁶ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G–10–7, *Predlog organizacije in sistematizacije delovnih mest službe državne varnosti v SR Sloveniji*, Ljubljana, 25. 7. 1966, str. 1 (paginacija dokumenta 47).

⁴⁷ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G–20–3, *Namestniku republiškega sekretarja za notranje zadeve*, Ljubljana, 15. 3. 1967, str. 1 (paginacija dokumenta 98).

⁴⁸ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G–20–3, *Organizacija in sistematizacija delovnih mest službe državne varnosti v SR Sloveniji*, Ljubljana, 18. 5. 1967, str. 1–2 (paginacija dokumenta 71).

Sektor za operativne posle in Sektor za operativno tehnične posle. Prav tako se omenjajo vse izpostave, ki so kasneje predpisane v *Pravilniku o organizaciji in sistematizaciji Službe državne varnosti pri Republiškem sekretariatu za notranje zadeve*⁴⁹ (1. julij), razdelana pa je tudi sistematizacija delovnih mest.

Najzgodnejši ugotovljen pravilnik ustroja SDV, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji Službe državne varnosti pri Republiškem sekretariatu za notranje zadeve* je nastal v Ljubljani 1. julija 1967.⁵⁰ Tega je na podlagi 32. člena republiškega "Zakona o notranjih zadevah"⁵¹ izdal RSNZ SRS po predhodnem mnenju sveta delovne skupnosti SDV. Ker je pravilnik stopil v veljavo takoj po podpisu in ni omenjeno, da bi z njim prenehal delovati njegov predhodnik, kot je bila praksa pri vseh nadaljnjih pravilnikih, sklepamo, da je to prvi izmed pravilnikov po reorganizaciji SDV. Med ohranjenimi arhivskimi dokumenti je ohranjen le prepis pravilnika,⁵² katerega drugi člen navaja, da je SDV na Slovenskem "samostojna strokovna služba, brez izvršilnih funkcij pri RSNZ, ki opravlja zadeve s področja državne varnosti v skladu z zakonitimi predpisi."⁵³

V skladu s podpisanim (1. julija 1967) pravilnikom vzpostavljene organizacije SDV sta ob kabinetu načelnika delovala še dva sektorja:

- Sektor za operativna opravila, v sklopu katerega so delovale štiri skupine (grupe), in sicer protiobveščevalna skupina, protiobveščevalna skupina za delo v tujini, operativno-akcijska skupina in skupina, ki je skrbela za dokumentacijo. Sektor je bil v grobem torej zadolžen za analiziranje, odkrivanje in preprečevanje tajnega in organiziranega delovanja tujih obveščevalnih služb ter "politično ekstremne in teroristične" slovenske emigracije. V tem okviru je skrbel za odkrivanje in preprečevanje morebitnih povezav, ki bi jih omenjene skupine imele znotraj države. Hkrati je skrbel za dokumentacijo in varovanje arhivskega gradiva SDV, tujih obveščevalnih služb in političnih policij. Sodeloval je tudi s službo varnosti Jugoslovanske ljudske armade ter ostalimi službami RSNZ. Povezan je bil tudi z zvezno SDV, ki jo je informiral o ugotovitvah. Informacije je pripravljal tudi za druge predstavniške in družbeno-politične organe SR Slovenije.⁵⁴

⁴⁹ Prav tam.

⁵⁰ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G–20–3, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji Službe državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, Ljubljana, 1. 7. 1967, str. 1 in 5 (paginacija dokumenta 37 in 41).

⁵¹ "Zakon o notranjih zadevah", *Uradni list SRS*, št. 13/67, 6. 4. 1967, 32. člen.

⁵² ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G–20–3, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji Službe državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, Ljubljana, 1. 7. 1967, str. 1 in 5 (paginacija dokumenta 37 in 41).

⁵³ Prav tam.

⁵⁴ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G–20–3, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji Službe državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, Ljubljana, 1. 7. 1967, str. 2–3 (paginacija

- Sektor za razvoj in nabavo tehnike ter operativno tehnična opravila je preučeval tehnične dosežke in ustrezno tehniko, jih uporabljal in pri tem ponujal tehnične izboljšave, s čimer je skrbel za tehnološki napredek. Skrbel je tudi za nabavo operativno-tehničnih sredstev, ki jih je tudi obdeloval, uporabljal ter vzdrževal. Sodeloval je z drugimi službami RSNZ in ustreznimi zunanjimi institucijami.⁵⁵

Organizacijske enote, ki so bile navedene na začetku poglavja pri predlogu o organizaciji SDV (25. julij 1966),⁵⁶ se bistveno niso razlikovale od teh v pravilniku iz leta 1967. Za potrebe delovanja SDV na Slovenskem sta bili ustanovljeni še izpostavi službe v Kopru in Mariboru ter določeni dislocirani delavci službe v Celju, Gorici, Kranju in Novem mestu.⁵⁷ V septembru 1967 je nastalo poročilo *Reorganizacija in funkcioniranje službe DV v SR Sloveniji*⁵⁸, v katerem je zapisano, da je bila reorganizacija SDV na Slovenskem, kot že omenjeno, izvedena v dveh fazah. V sklopu prve, ki je potekala od Brionskega plenuma do konca leta 1966, je prišlo do sprememb v uporabi metod in sredstev, in sicer so bili za uporabo operativno-tehničnih sredstev uvedeni posebni predpisi.⁵⁹

Glede na poročilo nova organizacija SDV v SR Sloveniji ni bila več postavljena teritorialno, ampak kot "enotna strokovna služba" v okviru RSNZ. Tekom prve faze je bilo določeno tudi, da je:

služba DV na osnovi določil temeljnega zakona o notranjih zadevah organizirana kot strokovna služba pri RSNZ, ki je za svojo delo odgovorna predvsem republiški skupščini, republiškim predstavniški organi pa so prevzeli funkcijo organa družbene kontrole in usmerjevalce nad to službo.⁶⁰

23. decembra 1967 je bil izdan *Pravilnik o dopolnitvi in spremembi pravilnika o organizaciji službe državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, ki je prinesel predvsem kadrovske spremembe, torej na področju plačila, delovnega časa ter odmora pogodbenih delavcev, ki so urejali arhivsko

dokumenta 38–39).

⁵⁵ Prav tam, str. 4 (paginacija dokumenta 40).

⁵⁶ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G–10–7, *Predlog organizacije in sistematizacije delovnih mest službe državne varnosti v SR Sloveniji*, Ljubljana, 25. 7. 1966, str. 1 (paginacija dokumenta 47).

⁵⁷ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G–20–3, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji Službe državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, Ljubljana, 1. 7. 1967, str. 1–5 (paginacija dokumenta 37 in 41).

⁵⁸ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G–10–8, *Reorganizacija in funkcioniranje službe DV v SR Sloveniji*, 27. 9. 1967, str. 1–5 (paginacija dokumenta 147–151).

⁵⁹ Prav tam.

⁶⁰ Prav tam.

gradivo.⁶¹ 1. novembra 1968 je bil pripravljen osnutek *Pravilnika o organizaciji in sistematizaciji službe državne varnosti pri RSNZ*, ki je načrtal opise nalog obeh sektorjev za naslednji pravilnik.⁶²

* * *

Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji iz julija 1967 in njegova decembrska dopolnitev sta prenehala delovati dve leti kasneje, natančneje 26. februarja 1969⁶³, ko je v veljavo nastopil nov *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji službe državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*.⁶⁴ Glede na besedilo omenjenega pravilnika naj bi bil slednji v veljavi že od 1. januarja in ni prinašal bistvenih novosti, zgolj to, da so bili nekateri člani pravilnika med seboj zamenjani. SDV je bila še zmeraj razdeljena na enake tri organizacijske enote. Prav tako so tudi naloge obeh sektorjev in izpostave SDV ostale nespremenjene.⁶⁵

Sklepamo lahko, da je bil Sektor za operativna opravila preobremenjen. Zdi se, da so že v istem letu (1969) iskali rešitev za njegovo preobremenjenost, in sicer v bistveno bolj razčlenjeni organizacijski strukturi SDV. To je razvidno iz naslednjega v tem letu nastalega *Pravilnika o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v Službi državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*⁶⁶, ki je izšel istega leta. Pri dotičnem dokumentu je šlo evidentno za osnutek, saj dokument ni overjen z datumom, s podpisom ali z žigom, kar je standard pri prejšnjih pravilnikih. Da je šlo zgolj za osnutek, priča tudi poda-

⁶¹ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1212, G–10–8, *Sklep o zaslužku, delovnem času in odmoru pogodbenih delavcev, ki urejajo arbijsko gradivo službe državne varnosti*, 23. 12. 1967, str. 1–3 (paginacija dokumenta 152–154), npr. na strani 105–107 skupne mape Organizacije in sistematizacije SDV so razdelane kadrovske zadeve Službe državne varnosti za leto 1967 (o specialistični kulturi delavcev, sistematizaciji delavnih mest, materialnih težavah delavcev in njihovi kvalifikaciji ter njihovih dohodkih (ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G–10–8, *Poročilo o stanju Službe državne varnosti RSNZ SR Slovenije. Pripombe*, Ljubljana, 18. 9. 1967, str. 1–3 (paginacija dokumenta 105–107)).

⁶² ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G–20–2, *Osnutek: Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji službe državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, 1. 11. 1968, str. 1–8 (paginacija dokumenta 109–115); Iz kazala mape je razvidno, da je bil dokument vpisan šele leta 1971.

⁶³ V kazalu mape je podan drugačen datum, kot ga najdemo na dokumentu, in sicer 1. januar 1969 – torej datum, od katerega naj bi pravilnik veljal. Prav tako je iz kazala razvidno, da je bil dokument vpisan naknadno, in sicer leta 1971.

⁶⁴ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G–20–2, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji službe državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, št. dokumenta: I. b – 27/1, 26. 2. 1969, str. 1–8.

⁶⁵ Prav tam.

⁶⁶ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G–20–1, *Osnutek: Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v Službi državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, 1. 7. 1969, str. 1–15 (paginacija dokumenta 371–389).

tek, da z njim ni deklarirano prenehal veljati kateri od predhodno sprejetih pravilnikov, kot to velja za vse tiste, ki so stopili v veljavo (v pravilniku z dne 8. oktobra 1969 zapisano, da je z njim prenehal veljati pravilnik s 26. februarja 1969).⁶⁷ Dotični osnutek je predvidel razdelitev SDV na šest sektorjev. Ti so z nekaj spremembami zavedeni tudi v pravilniku z 8. oktobra. Pravilnik s 26. februarja je torej prenehal delovati, ko je v veljavo stopil nov *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v Službi državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*⁶⁸, ki je bil podpisan 8. oktobra, v veljavo pa je stopil 1. novembra 1969. S tem je bila SDV razdeljena na osem organizacijskih enot – načelstvo SDV in sedem sektorjev.⁶⁹

Načelstvo SDV je bilo odgovorno za organiziranje, usmerjanje in usklajeno strokovno ter na "pozitivnih predpisih" zasnovano delovanje službe. Prav tako je bilo zadolženo, da je koordiniralo delo z zvezno SDV in ostalimi republiški SDV ter sodelovalo s službo JV varnostno službo JLA in drugimi zveznimi organi. Naloga načelstva je bila tudi SDV za delo v izrednih pogojih, informiranje zunanjih faktorjev in modernizacija službe.⁷⁰

I. SEKTOR

- Naloge prvega sektorja so bile organizacija, izvrševanje in koordinacija dela SDV glede zbiranja podatkov o dejavnosti zahodnih obveščevalnih služb. Odgovarjal je za informacije, ki so jih dobili preko centrov v deželah izven meja Jugoslavije, pri čemer se je osredotočal na zahodne diplomatske misije v SFRJ. V tem okviru je sodeloval v inozemskih akcijah zvezne SDV ter tudi pri operativnih nalogah, ki so se tikale emigrantskih skupin ostalih jugoslovanskih narodov in narodnosti. Tako je prvi sektor, na primer, spremljal in pripravil poročilo⁷¹ o obisku generalnega direktorja British Councila iz Londona v SR Sloveniji leta 1971.
- Za učinkovitejše izvrševanje teh nalog je vzdrževal tehnična sredstva ter tudi razvijal operativna oporišča v emigraciji in zamejstvu.
- V okviru sektorja so bile organizirane štiri skupine (grupe): grupa za operativno delo proti obveščevalnim službam ZDA, Kanade in Velike Britanije, grupa za operativno delo proti obveščevalnim službam ZR Nemčije, grupa za operativno delo proti obveščevalnim službam Italije in Francije in grupa za operativno delo proti obveščevalnim službam

⁶⁷ Prav tam.

⁶⁸ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G-20-1, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v Službi državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, št. dokumenta I. b – 27/2, 8. 10. 1969, str. 1–15.

⁶⁹ Prav tam.

⁷⁰ Prav tam, str. 2.

⁷¹ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 2550, RTZ 158, *Operativna informacija*, 22. 4. 1971, str. 1–2.

Avstrije in ostalih zahodno evropskih držav. Vsaka skupina je imela odgovornega vodjo grupe.⁷²

Glede na opis nalog v pravilniku je I. sektor SDV deloval kot protiobveščevalen oddelek. Njegov fokus je bil usmerjen v obveščevalno-varnostne službe zahodnih držav. Spremljal je njihovo (potencialno) delovanje na ozemlju SR Slovenije. To je v praksi izvajal skozi spremljanje diplomatsko-konzularnih predstavnikov in ostalih potencialnih "obveščevalcev" obravnavanih zahodnih držav, med drugim tudi predstavnikov slovenske emigracije. Kot je zapisano v pravilniku, je z zvezno SDV sodeloval pri akcijah v tujini in pri operativnih nalogah, povezanih z jugoslovanskimi emigrantskimi skupinami.

II. SEKTOR

- Delo drugega sektorja je bila organizacija in koordinacija dela SDV glede zbiranja informacij o delovanju vzhodnih obveščevalnih služb prek centrov v zamejstvu in emigraciji. Bil je odgovoren za spremljanje vzhodnih diplomatskih ter drugih misij v SFRJ. V veliki meri so se posvečali obveščevalnemu delu Sovjetske zveze in Madžarske. Pri tem je sodeloval tudi pri vzdrževanju tehničnih sredstev v tujini za namene učinkovitejšega izvrševanja nalog.
- Prav tako je organiziral in koordiniral zbiranje podatkov o tajni in organizirani "sovražni dejavnosti" skupin in posameznikov iz vrst emigracije, ki so prišli na območje SR Slovenije.
- V okviru drugega sektorja sta delovali dve skupini (grupi): grupa za operativno delo proti obveščevalnim službam ZSSR in ostalih vzhodno evropskih držav (razen Madžarske) in grupa za operativno delo proti obveščevalnim službam Madžarske.⁷³

Tudi II. sektor je deloval kot protiobveščevalen oddelek, le da je bil njegov fokus usmerjen v nadzorovanje obveščevalno-varnostnih služb vzhodnih držav Evrope (predvsem Sovjetske zveze in Madžarske). Pri tem je spremljal njihovo (potencialno) delovanje na ozemlju SR Slovenije.

III. SEKTOR

- Pristojen je bil in odgovarjal je za zbiranje podatkov o t. i. notranjem in

⁷² ARS, SIAS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G-20-1, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v Službi državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, št. dokumenta I.b - 27/2, 8. 10. 1969, str. 2-3.

⁷³ ARS, SIAS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G-20-1, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v Službi državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, št. dokumenta I.b - 27/2, 8. 10. 1969, str. 3-4.

zunanjem sovražniku (slovensko zamejstvo in emigracija).

- Prepoznaval in sledil je avtorjem in razpečevalcem takrat ilegalnega tiska, parol, anonimk ipd. ter preprečeval takšno dejavnost.
- Skupaj s IV. sektorjem SDV, službo JV in Službo varnosti JLA je bil odgovoren za naloge, ki jih je predpisovala 8. točka pravil SDV.
- Skupaj s službo JV je bdel nad organizatorji hujših javnih neredov, ki so imeli za posledico politično in/ali materialno škodo.
- Odgovoren je bil za razvoj sistema zaščite in t. i. družbene samozaščite. V tem okviru je sodeloval z drugimi sorodnimi domačimi institucijami.
- Za realizacijo dela je bil odgovoren vodja sektorja. Sektor je bil sistematiziran v štiri skupine (grupe): sovražni pojavi, sovražno delovanje "klera", zavarovanje določenih državnih in političnih voditeljev in razvoj ter izvajanje sistema zaščite ter operativno delo proti sovražnemu delu skupin iz vrst slovenske emigracije. Odgovornost za realizacijo dela posamezni skupin so prevzeli vodje skupin.⁷⁴

Glede na opis nalog v pravilniku vidimo, da je bil III. sektor zadolžen za boj proti "notranjemu sovražniku" in slovenski emigraciji. V praksi je to pomenilo, da se je ukvarjal z lociranjem in nadzorovanjem potencialnih sovražnikov znotraj republike, ki so delovali proti oblasti SFRJ. Njegova četrta grupa pa je bila zadolžena za varovanje določenih državnih in političnih voditeljev in za razvoj ter izvajanje sistema zaščite.

IV. SEKTOR

- Primarno je bil odgovoren za organizacijo in izvrševanje naslednjih stalnih operativnih nalog: nadzorovanje jugoslovanskih in/ali tujih državljanov, ki bodisi so nameravali bodisi so delovali proti ustavnemu redu SFRJ. Operacije je organiziral in izvrševal samostojno ali v sodelovanju z za to pristojnim drugimi sektorji. O uspešnosti oz. neuspešnosti operacij je poročal pristojnim sektorjem.
- Vpet je bil v varovanje izbranih državnih in/ali političnih voditeljev.
- V okviru sektorja so z državljanji, ki so želeli posredovati informacije, ki so bile v interesu SDV, opravljali t. i. informativne razgovore.
- Za realizacijo dela je bil odgovoren vodja sektorja. Sektor je bil sistematiziran v treh skupinah (grupah): permanentna služba, informativno-akcijska grupa in IV/3 sledilska grupa. Odgovornost za realizacijo dela posameznih skupin so prevzeli vodje grup.⁷⁵

⁷⁴ Prav tam, str. 4–5.

⁷⁵ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G–20–1, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v Službi državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, št. dokumenta I.b – 27/2, 8.

Kot je omenjeno v opisu nalog IV. sektorja, je bil ta med drugim zadolžen za opravljanje informativnih razgovorov z državljani. Primer delovanja IV. sektorja je uradni zaznamek s 6. oktobra 1971, ki govori o razgovoru z državljanom SFRJ. Od njega so dobili informacije v zvezi z obiskom komisije mednarodne banke za razvoj, ki so jo sestavljali britanski eksperti, ki so se v septembru mudili pri Združenem železniškem transportnem podjetju v Ljubljani. Informacije z razgovora so posredovali za to pristojnemu I. sektorju.⁷⁶

V. SEKTOR

- Primarno je bil odgovoren za poročanje o osebah, pojavih, metodah, oblikah, sredstvih in objektih, povezanih s tajnim in organiziranim delovanjem zoper ustavno ureditev SR Slovenije in SFRJ, sekundarno za poročanje o ukrepih za zaščito in družbeno samozaščito.
- Skrbel je za statistično obdelavo, dokumentiranje in arhiviranje informacij.⁷⁷
- Skladno s pristojnostmi je sodeloval s VII. sektorjem SDV, z drugimi službami RSNZ, obveščevalno-varnostnimi službami drugih jugoslovanskih republik ter izbranimi zunanjimi institucijami.
- Skrbel je za naloge, ki so zadevale dokumentacijsko, statistično in analitično poročanje. V skladu s tem je vodil registre in kartoteke. V okviru tega sektorja je nastala tudi na 204 straneh razdelana analiza z naslovom *Slovenska politična emigracija: Organizacijska struktura glede na politično doktrinarne pozicije in njihovo evolucijo v emigraciji, ki se manifestira v njihovem tisku; metode in sredstva delovanja ter prisotnost med Slovenci* z 29. oktobra 1971.
- Skrbel je za strojno, metodološko in strokovno ustrezno obdelavo podatkov.

10. 1969, str. 4–5.

⁷⁶ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 2550, RTZ: 158, *Uradni zaznamek*, 6. 10. 1971, str. 1 (paginacija dokumenta 70).

⁷⁷ Ob izdelavi "Zakona o arhivih, arhivskem gradivu in arhivskem svetu Slovenije" leta 1965 je deveti člen določal, da ob Republiškem sekretariatu za obrambo in CK ZKS RSNZ po zakonu samostojno opravlja na ozemlju SR Slovenije službo varstva arhivskega gradiva za svoj delokrog. V skladu s stališči komisije Izvršnega sveta za reševanje sistemskih in organizacijskih vprašanj v organih za notranje zadeve v SRS je bila konec leta 1966 izvršena koncentracija arhivskega gradiva vseh bivših organizacijskih enot SDV v Sloveniji v enoten arhivski fond Službe državne varnosti pri RSNZ v Ljubljani. Na podlagi na novo opredeljene vloge in nalog SDV je komisija Izvršnega sveta glede arhivskega gradiva zavzela stališče, da je treba arhivsko gradivo ločiti od tekoče dokumentacije in ga urediti po načelih sodobne arhivistike, s tem da se oddvoji za uničenje gradivo iz tistih področij, na katerih SDV v bodoče ne bo delala, oziroma odstopi zunanjim institucijam, če ima splošno arhivsko vrednost, ter predpiše postopek za uporabo tega gradiva. Glede na ta stališča je bila v januarju 1967 izvršena administrativno tehnična združitve gradiva SDV v stavbi RSNZ v Ljubljani (Uradna spletna stran Arhiva Republike Slovenije, fond SI AS 1931 RSNZ, <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=27578>, pridobljeno: 20. 11. 2019).

- Odgovoren je bil za evidenco in varovanje vsega arhivskega gradiva znotraj SDV.
- V domeni operativno-tehničnih sredstev je skrbel za njihovo organizacijo in uporabo, ter vodil tozadevno evidenco.
- Za realizacijo dela je bil odgovoren vodja sektorja. Sektor je bil sistematiziran v štiri skupine (grupe): grupa za analitiko, grupa za dokumentacijo in statistiko, grupa za arhiv in grupa za dokumentacijo izsledkov operativno-tehničnih sredstev. Odgovornost za realizacijo dela posameznih skupin so prevzeli vodje grup.⁷⁸

V. sektor je bil sodeč po opisu nalog v pravilniku evidentno tehnični oddelek, ki se je ukvarjal s poročanjem o pojavih, metodah, oblikah, sredstvih, objektih in vključenih osebah, ki so bila v nasprotju z režimom SFRJ. Ob poročanju je tudi formiral in vodil registre ter kartoteke in skrbel za hrambo arhivskega gradiva.

VI. SEKTOR

- Pristojen je bil za razvoj, nakup in vzdrževanje sredstev za prisluškovanje (radio in radijske zveze), opazovanje, še zlasti s fotografiranjem, sledenje itn. na eni strani, ter od te skupine različnih sredstev kemične, mehanične, elektronske in/ali pirotehnične narave na drugi.
- Zaposlene pri SDV je seznanjal z in uril v uporabi tehničnih sredstev.
- Spremljal je in sistematično analiziral tehnična sredstva in siceršnjo opremo tujih obveščevalnih služb. Tozadevno je razvijal varnostne mehanizme.
- Skladno s pristojnostmi je sodeloval s VII. sektorjem SDV, z drugimi službami RSNZ, obveščevalno-varnostnimi službami drugih jugoslovanskih republik ter izbranimi zunanji institucijami.
- Za realizacijo dela je bil odgovoren vodja sektorja. Iz pravilnika ni moč razbrati, da bi bil sektor sistematiziran v posamezne grupe. Poudarjena je razčlemba dela na timsko in individualno.⁷⁹

Na podlagi pravilnika ugotavljamo, da je VI. sektor skrbel za to, da so bili tehnična sredstva in dosežki SDV na sprejemljivi tehnično-tehnološki ravni za obveščevalno-varnostne službe. Njegova naloga je tako bila, da omogoči, da ima SDV na razpolago čim primernejše tehnične pripomočke, ki bi olajšali in izboljšali kakovost nadzora.

⁷⁸ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G–20–1, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v Službi državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, št. dokumenta I. b – 27/2, 8. 10. 1969, str. 7–8.

⁷⁹ Prav tam, str. 8–9.

VII. SEKTOR

- Odgovoren je bil za administrativno-tehnična opravila (strojepisje, registratura ipd.).
- S prevajanjem je sodeloval pri zahtevnih procesih zbiranja in še zlasti interpretiranja informacij o tujih obveščevalnih službah na eni in slovenski emigraciji in slovenskem zamejstvu na drugi strani.
- Skrbel je za šifriranje in bil pri tem odgovoren za specialni teleprinter-ski promet.⁸⁰
- Skupaj s kadrovsko službo RSNZ je skrbel za programiranje ter izvrševal naloge, povezane s sistematizacijo in kadrovanjem.
- Za realizacijo dela je bil odgovoren vodja sektorja. Podobno, kot velja za VI. sektor, iz pravilnika ni moč razbrati, da bi bil VII. sektor sistematiziran v posamezne skupine (grupe).⁸¹

S pravilnikom z 8. oktobra 1969 je bilo sistematiziranih 278 delovnih mest; pred tem jih je bilo v osnutku navedenih 259. SDV je do takrat imela izpostave v Celju, Kopru, Kranju, Mariboru, Novi Gorici in Novem mestu, prvič pa je omejenjena izpostava v Murski Soboti.

Leta 1969 je bil s sprejetjem novega pravilnika o organizaciji in sistematizaciji tako tudi zaključen formalni del t. i. druge faze reorganizacije SDV. Ta z novim pravilnikom ni več temeljila na operativnem delu, ampak na principu takrat sodobnih "dokumentalistike in analitike". V letnem poročilu⁸² RSNZ za leto 1969 so ocenili, da so omejene kadrovske zmožnosti izdatno vplivale na realizacijo krepitve svoje analitično-tehnične veje. Iz letnega poročila je razvidno, da so imeli precejšnje težave s kadrovanjem; "visoko kvalificiranih strokovnjakov", potrebnih za tovrstno delo, kljub obljubljenemu pospešenemu strokovnemu usposabljanju namreč niso pritegnili.⁸³

V naslednjem letu (1970)⁸⁴ je bil izdan nov *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v SDV pri republiškem sekretariatu za notranje zade-*

⁸⁰ Podatek o tem, ali je bil odgovoren tudi za prestrezanje in dešifriranje sporočil, v dokumentu ni naveden.

⁸¹ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1213, G-20-1, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v Službi državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, št. dokumenta I. b - 27/2, 8. 10. 1969, str. 9.

⁸² RSNZ je vsako leto izdal poročilo za tekoče leto, v katerem je obravnaval delo posamičnih notranjih organov in pomembnejše tozadevne problematike.

⁸³ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1463, A-13-1, *Poročilo RSNZ za leto 1969*, neznana kraj in datum, str. 82.

⁸⁴ Med arhivskim gradivom v letu 1970 se najde tudi osnutek *Pravilnika o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v SDV pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve* (ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1212, G-10-2, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v SDV pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, leto 1979, str. 1-13 (paginacija dokumenta 143-155)).

ve.⁸⁵ Ohranjen je prepis dokumenta, ki je nastal 22. decembra 1970 in je v veljavo stopil 1. januarja 1971. Z njim je bil dodan še osmi sektor.

VIII. SEKTOR

- Ob tem, da je skrbel za stike s predstavniki zunanjih institucij, je bil skupaj s VI. sektorjem zadolžen za organiziranje in izvajanje opravil vezanih na operativne priprave in varovanje.
- Organiziral in dokumentiral je izsledke tehničnih sredstev.
- Vodil je evidenco o uporabi tehničnih sredstev ter izvrševal predpisana dokumentacijska opravila.
- Ažurno je poročal o redni in izredni uporabi ter rezultatih tehničnih sredstev.
- Na različnih področjih je sodeloval s posamezniki iz drugih sektorjev na eni strani, na drugi pa v izjemnih primerih tudi z zunanjimi institucijami. Slednje so zapovedovala posebna navodila.
- Sektor je bil sistematiziran v treh skupinah (grupah). Za realizacijo dela je bil odgovoren vodja sektorja. Odgovornost za realizacijo dela posameznih skupin so prevzeli vodje grup.⁸⁶

S tem, ko so SDV dodali še osmi sektor, se je razmerje med tehničnimi in operativnimi oddelki spremenilo na 1:1. Sklepati gre, da je bil VIII. sektor dodan, da bi razbremenil VI. sektor in mu pomagal pri delu. V analizi opisov nalog VI. sektorja v pravilniku iz 8. oktobra 1969 in 22. decembra 1970 smo ugotovili, da so vidne precejšnje spremembe pri opisih posameznih zadolžitvev, vendar sistematična analiza pokaže, da so zadolžitve po strukturi ostale več ali manj nespremenjene. Primerjava kaže na to, da so opisi nalog posameznih sektorjev v pravilnikih iz leta 1969 bolj specifični. Kot primer: pri točki b VI. sektorja v pravilniku 1970 je zapisano, da: "proučuje tehnična sredstva in dosežke tujih obveščevalnih služb", v pravilniku iz leta 1969 pa je pri točki b VI. sektorja dodano še na katerih področjih.

Skozi sistematično analizo besedila pravilnikov o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v SDV pri RSNZ iz 8. oktobra 1969 in 22. decembra 1970 smo ugotovili, da so v pravilniku iz leta 1970 izpustili točko f pri opisu nalog V. sektorja – "organizira in izvršuje izkoriščanje operativno-tehničnih sredstev in vodi evidenco o njihovi uporabi". Prav tako je znotraj sektorja v letu 1970

⁸⁵ Prav tam; V kazalu mape je zapisan ob pravilniku zapisan datum 21. december 1970 – na tem mestu gre verjetno za pomoto. Prav tako v kazalu razberemo datum vpisa pravilnika, ki je 5. november 1975.

⁸⁶ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1214, G-20-4, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v SDV pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*, št. dokumenta I. b – 27/5, 22. 12. 1970, str. 1–13.

delovala ena skupina (grupa) manj kot v letu 1969. Oboje bi lahko prešlo na nov, osmi sektor – ker pa grupe znotraj sektorjev v pravilniku iz leta 1970 niso poimenovane, tega ne moremo zapisati z gotovostjo. O preobremenjenosti V. sektorja priča tudi nova točka f pri opisu nalog sektorja III., ki so jo dodali v pravilniku iz leta 1970, in sicer: "Sodeluje s V. sektorjem pri informativnem spremljanju emigrantskega tiska in določenih glasil, ki so zanimiva s stališča organiziranja in usmerjanja dela SDV". V glavnem so naloge prvih šestih sektorjev z manjšimi spremembami ostale enake, kot so bile v pravilniku iz 8. oktobra 1969. Najvidnejša razlika je, da je ob sektorjih zapisano le število grup, ki so delovale znotraj njega, te pa niso več poimenovane. Kot že omenjeno, to predstavlja težavo predvsem pri sektorju V. Znotraj tega sektorja je v letu 1969 delovalo pet grup, v letu 1970 pa le štiri. Ker v pravilniku 1970 grupe niso poimenovane, ni jasno, katera je bila izločena.

Izpostave SDV na Slovenskem so ostale take kot v prejšnjem pravilniku. Sistematiziranih je bilo 380 delovnih mest. V pravilniku je posebej izpostavljeno, da so se pomembnejša delovna mesta, kot so načelnik, pomočnik načelnika, svetovalec, upravitelj vojnega načrta, vodja sektorja, vodja izpostave, vodja grupe, višji inšpektor I, tehnik – operativec I in II, dokumentarist TS in PK ter šifrer I in II, zasedala brez razpisa.⁸⁷ Iz letnega poročila RSNZ za leto 1970 je razvidno, da so se še naprej prizadevali za višje kvalificiran kader. Ob tem so napore še zlasti usmerjali v tehnično modernizacijo.⁸⁸

Med letoma 1970 in 1975 sta izšla še dva pravilnika, ki sta prinesla spremembe v organizaciji SDV, vendar sta sledila temeljem, ki so bili postavljeni v pravilnikih konec šestdesetih let. Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji SDV iz 29. junija 1972, s katerim je prenehal veljati pravilnik z dne 22. decembra 1970, je prinesel novosti v nalogah prvih dveh sektorjev SDV. I. sektor je bil zadolžen za spremljanje delovanja zahodnih in vzhodnih obveščevalnih služb, II. sektor pa za spremljanje slovenske emigracije in njenih zvez v državi, zamejstvu, med zdomci in povratniki. Naloge III. sektorja so, z izjemo slovenske emigracije, ki je sedaj spadala pod II. sektor, ostale enake. Prav tako so bolj ali manj nespremenjene ostale naloge IV., V. in VI. sektorja. Nove naloge je dobil tudi VII. sektor, ki je bil ob prevajalskih opravilih in šifriranju od takrat dalje zadolžen še za delo na področju kadrovskih in personalnih zadev ter strokovne vzgoje delavcev, pripravnikov in štipendistov SDV. Skrbel je še za opravila s področja organizacije, sistematizacije in finančnih zadev službe ter za enoten sistem in izvrševanje administrativno-tehničnih opravil službe in funkcioniranje glavne pisarne. Vloga VIII. sektorja je ostala podobna, skrbel je za dokumentira-

⁸⁷ Prav tam, str. 9–13.

⁸⁸ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1463, A–13–1, *Poročilo RSNZ za leto 1970*, neznana kraj in datum, str. 14–16.

nje izsledkov tehničnih sredstev.⁸⁹ Pravilnik iz leta 1972 je tako prinesel velike spremembe predvsem v prvih dveh sektorjih SDV, pa tudi v VII. sektorju. V tem letu sta se I. in II. sektor prejšnje organizacije združila v I. sektor. Če se je s problematiko slovenske emigracije in njenimi vezami prej med drugim ukvarjal III. sektor SDV, pa je bil v letu 1972 za to zadolžen svoj sektor – II. sektor. Naslednji pravilnik o notranji organizaciji SDV, ki je nastal 24. decembra 1975, veljal pa je od 1. julija 1975, je konstruiran povsem drugače, kot so bili pravilniki pred njim, saj je bistveno daljši. Z njim so prenehal veljati omenjeni pravilnik iz 29. junija 1972 in njegove dopolnitve: 29. novembra 1972, 24. januarja 1973, 21. septembra 1973 in 1. maja 1974. Pod 1. točko so zapisane organizacijske enote SDV, in sicer: I. oddelek za notranje področje, II. oddelek za zunanje področje, III. oddelek za protiobveščevalno zaščito, V. oddelek za informatiko, VI. oddelek za operativno tehniko, VII. oddelek za protipsihološko dejavnost in VII. oddelek za dokumentiranje. V naslednjih točkah so opisane naloge teh oddelkov.⁹⁰ Na tem mestu pa se postavi vprašanje, zakaj pravilnik ne omenja sektorja IV.

Nov pravilnik *Določam notranjo organizacijo in sistemizacijo del in nalog v upravi Službe državne varnosti*⁹¹ je v veljavo stopil 1. januarja 1980. Z njim so prenehali veljati pravilnik s 24. decembra 1975 in njegove dopolnitve s 30. aprila 1976, z 10. oktobra 1976, s 6. decembra 1977, z 10. marca 1978 in s 5. decembra 1979. Nov pravilnik (1980) je predvidel naslednjo organizacijsko shemo SDV: I. a načelstvo uprave, I. oddelek za notranje področje, II. oddelek za zunanje področje, III. oddelek za protiobveščevalno zaščito, V. oddelek za dokumentacijo in arhiv, VI. oddelek za operativno tehniko, VIII. oddelek za dokumentiranje izdelkov TS.⁹²

6. januarja 1983 je v veljavo stopil pravilnik *Določam notranjo organizacijo in sistematizacijo del in nalog v upravi Službe državne varnosti*.⁹³ Z njim je prenehal veljati pravilnik iz leta 1980 in njegove dopolnitve s 6. maja 1980 in 27. junija 1980. V njem je bila določena sledeča organizacijska shema: Načelstvo uprave, I. Oddelek – notranje področje, II. Oddelek – zunanje področje – zahod, III. Oddelek – KO zavarovanje in protiobveščevalna zaščita, IV. Oddelek – zunanje področje – vzhod, V. Oddelek – dokumentacija in arhiv, VI. Oddelek

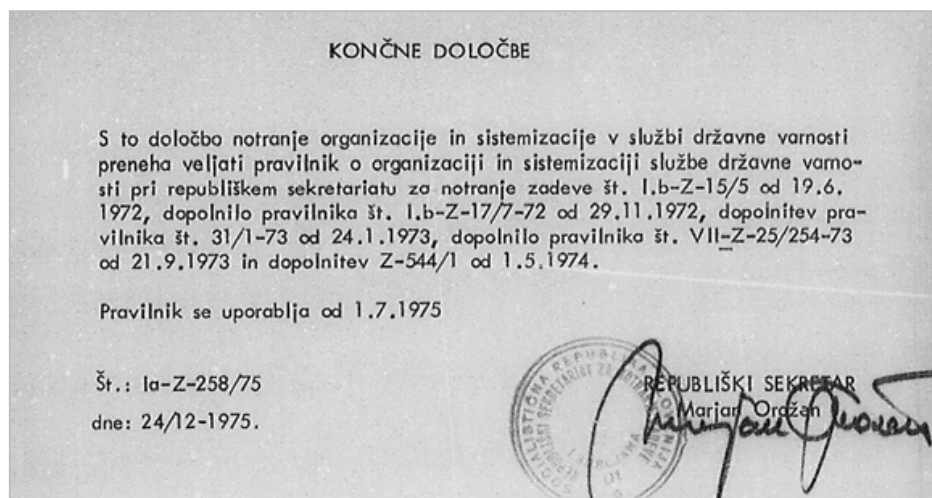
⁸⁹ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v službi državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve SR Slovenije*, št. Ib-z-17/5), 29. 6. 1972, str. 1–11.

⁹⁰ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 2314 (mikrofilmi, dalje m. f.), *Določam notranjo organizacijo in sistematizacijo delovnih mest v USDV RSNZ SRS*, št. Ia-Z-258/75, 1975, str. 1–5.

⁹¹ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 2314, m. f., *Določam notranjo organizacijo in sistematizacijo del in nalog v upravi Službe državne varnosti*, št. Z-22/7-80, 10. 1. 1980, str. 1–18.

⁹² Prav tam.

⁹³ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 2314, m. f., *Določam notranjo organizacijo in sistematizacijo del in nalog v upravi Službe državne varnosti (1983)*, št. Ia-Z-22/1-83, 6. januar 1983, str. 1–39.

Izsek Pravilnika o organizaciji in sistemizaciji delovnih mest v Službi državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve iz decembra leta 1975, podpisan s strani republiškega sekretarja za notranje zadeve Marjana Orožna (ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, *Določam notranjo organizacijo in sistemizacijo delovnih mest v USDV RSNZ SRS*, št. Ia-Z-258/75, 1975).

– operativna tehnika, VIII. Oddelek – dokumentiranje izsledkov TS, X. Oddelek – analitika.⁹⁴ Takšna razdelitev in poimenovanje sektorjev sta bili določeni tudi v pravilniku *Določam notranjo organizacijo in sistemizacijo del in nalog v upravi Službe državne varnosti*⁹⁵, ki je nastal 14. januarja 1986, v veljavi pa naj bi bil že od 1. januarja. Z njim je prenehal delovati pravilnik s 6. januarja 1983.⁹⁶

S prikazom pravilnikov, ki so izšli med letoma 1970 in 1986, smo želeli ponazoriti, da je do sprememb v ustroju SDV vsekakor prihajalo tudi po letu 1970, vendar so bili temelji zanj postavljeni v obravnavanem obdobju (1966–1970).

Sklep

V pričujoči študiji so avtorji s sodobnimi zgodovinopisnimi prijemi (z digitiziranimi dokumenti, s transkripcijo in z različnimi modeli obdelave besedila) na podlagi relevantnih arhivskih dokumentov analizirali in sintetizirali ustroj

⁹⁴ Prav tam.

⁹⁵ ARS, SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 2314, m. f., *Določam notranjo organizacijo in sistemizacijo del in nalog v upravi Službe državne varnosti*, št. I. a-Z-22/13-86, 14. januar 1986, str. 1–37 (paginacija dokumenta: 6–42).

⁹⁶ Prav tam.

SDV na Slovenskem v drugi polovici šestdesetih let 20. stol. Pregled že obstoječe znanstvene literature in sistematična primerjalna analiza ohranjenih pravilnikov o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v SDV pri RSNZ do leta 1970 iz Arhiva Republike Slovenije sta pokazala, da je bila "pobrionska" tajna politična policija na Slovenskem odtlej formulirana kot "samostojna strokovna služba, brez izvršilnih funkcij pri RSNZ, ki opravlja zadeve s področja državne varnosti v skladu z zakonitimi predpisi". Zakonsko je bila SDV na Slovenskem še zmeraj vezana na zvezno službo, ki je usklajevala delo na območju celotne Jugoslavije, a je delovala kot samostojna služba, medtem ko so bile pristojnosti zvezne službe zmanjšane. S tem se je zaključila t. i. prva faza njene preobrazbe. Z v prispevku podrobneje analizirano t. i. drugo fazo preobrazbe SDV, ki se je formalno zaključila leta 1969, so bili zapovedani nov ustroj, sistematizacija delovnih mest, opredelitev delovnih mest ter medsebojnih odnosov z zvezno SDV, s službo JV in Službo varnosti v JLA.

Tako je bilo v začetku leta 1967 sestavljenih več dokumentov, ki so se nanašali na novo organizacijo SDV. V dokumentu *Organizacija in sistematizacija delovnih mest službe državne varnosti v SR Sloveniji*, datiran z 18. majem 1967 s strani RSNZ, je zabeleženo, da je SDV SRS razdeljena na tri organizacijske enote – Upravo SDV, Sektor za operativne posle in Sektor za operativno tehnične posle. Med poglobitnejšimi dokumenti pa sta najzgodnejši identificiran pravilnik o ustroju SDV, *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji Službe državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve* s 1. julija 1967, ki ga je na podlagi 32. člena republiškega "Zakona o notranjih zadevah" izdal republiški sekretar za notranje zadeve SRS po predhodnem mnenju sveta delovne skupnosti SDV, in nekaj mesecev kasneje, 23. decembra 1967, izdan *Pravilnik o dopolnitvi in spremembi pravilnika o organizaciji službe državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*. Na podlagi omenjenih dokumentov je SDV počasi dobivala novo strukturno obliko, čeprav je bil ustroj SDV še v povojih, predvsem zaradi finančnih in kadrovskih težav. Decembrski pravilnik iz leta 1967 je bil razveljavljen 2 leti kasneje, natančneje 26. februarja 1969, ko je v veljavo stopil nov *Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji službe državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*. Z nastopom *Pravilnika o organizaciji in sistematizaciji Službe državne varnosti* (1. novembra 1969) je bila SDV razdeljena na osem organizacijskih enot – načelstvo SDV in sedem sektorjev.

Analizirani prvi štirje sektorji SDV po vpeljanih "pobrionskih" pravilnikih so se ukvarjali s spremljanjem, z nadzorovanjem in vohunjenjem. Prvi in drugi sektor sta bila zadolžena za protiobveščevalno dejavnost, v sklopu česar sta nadzorovala delovanje tujih obveščevalno-varnostnih služb in njihovih predstavnikov, predvsem na ozemlju SR Slovenije. Za razliko od prvih dveh sektorjev, ki sta se ukvarjala s preprečevanjem zunanjih "nevarnih elementov", sta se

tretji in četrti sektor pretežno ukvarjala s preprečevanjem "notranjih sovražnih elementov". Tretji sektor se je ukvarjal specifično s spremljanjem lastnih državljanov, ki so bili vsaj potencialno nevarni za režim SFRJ, tako znotraj države kot tudi v emigraciji in zamejstvu. Zelo pomembno vlogo je odigral četrti sektor, ki se je ukvarjal z nadzorovanjem oseb (domačih in tujih), predvsem, ker je opravljaj informativne razgovore z državljani. Sodeloval je tudi pri zavarovanju določenih državnih in političnih voditeljev. Preostali sektorji (V., VI., VII.) so bili tehnične narave. Peti sektor se je ukvarjal z analiziranjem in obdelavo podatkov ter s statistiko. Zadolžen je bil tudi za varno hrambo gradiva in vodenje evidenc. Šesti sektor je bil zadolžen za tehnične izboljšave SDV. Sedmi sektor je skrbel za izvrševanje administrativno-tehničnih opravil. Leta 1970 so dodali še osmi sektor, ki je bil prav tako tehnične narave in v pomoč predvsem šestemu sektorju.

Ustroj SDV na Slovenskem, kot je bil postavljen konec šestdesetih let 20. stol., je predstavljal hrbtenico za kasnejše reorganizacije oz. dopolnitve v tej študiji naslovljenih preoblikovanj, vse do leta 1990, ko je služba izgubila velik del svoje mreže sodelavcev in bila nato ob osamosvojitvi Slovenije ukinjena.

Ana Šela, David Hazemali and Tadeja Melanšek

THE ORGANISATIONAL STRUCTURE AND OPERATION OF THE SLOVENIAN SECRET POLITICAL POLICE IN THE SECOND HALF OF THE 1960s

SUMMARY

The secret political police in the Slovenian Lands, the State Security Service (SDV), functioned as an autonomous source of power, and as such, helped shape the fate of the Slovenian nation. Its predecessor, the Security and Intelligence Service (VOS), was formed in Slovenian lands in 1941, during World War II. In the following years, the then single-party totalitarian Yugoslav regime implemented several restructurings of the service. In 1944, the VOS was a part of the Department of the Interior of the Slovenian National Liberation Committee. On May 13, 1944, the Department for People's Protection (Ozna) was established at the Commissariat for National Defence of the National Committee for the Liberation of Yugoslavia. With the arrival of the Constitu-

tion of the Federal People's Republic of Yugoslavia (FLRJ) on March 13, 1946, the Ozna was restructured: from the first, second, and fourth departments, the State Security Administration was formed under the auspices of the Ministry of the Interior (UDB, more commonly referred to as Udba). In 1952, the Udba was transformed from a military into civilian service and operated as such until the dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRJ). A major restructuring of the Udba occurred in the mid-1960s, following the IV (Brioni) Plenum of the Central Committee of the League of Communists of Yugoslavia (CK ZKJ). In the said restructuring, its Slovenian republican branch was renamed the State Security Service (SDV). The two-phase restructuring of the Slovenian secret political police was authorized by the Commission of the Executive Council of the Assembly of the Socialist Republic of Slovenia, shortly after the Brioni Plenum.

The first phase focused on the adaptation of the work area of the Service. The second phase unfolded at the beginning of 1967 and aimed at the rapid establishment of the organizational structure of the Service, systematization of jobs and work area, and defining and authorizing of relations with the Federal State Security Service, the Public Security Service (JV) and the Security Service of the Yugoslav People's Army (JLA). Thus, at the beginning of 1967, several documents were drawn up relating to the new organizational structure of the SDV. The most important of these are the earliest identified regulations on the organizational structure of the SDV. The earliest identified is the Regulation on the Organization and Systematization of the State Security Service of the Republican Secretariat for Internal Affairs (*Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji Službe državne varnosti pri Republiškem sekretariatu za notranje zadeve*), dated July 1, 1967. It was issued by the Republican Secretary for Internal Affairs based on Article 32 of the republican Internal Affairs Act ("Zakon o notranjih zadevah"), following the preliminary opinion of the Worker's Community Council of the SDV. A few months later, on December 23, 1967, a new regulation was issued to supplement and amend the Regulation from July 1st: The Regulation on the Supplementation and Amendment of the Regulation on the Organization and Systematization of the State Security Service of the Republican Secretariat for Internal Affairs (*Pravilnik o dopolnitvi in spremembi pravilnika o organizaciji službe državne varnosti pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve*). Based on these documents, the SDV's organizational structure and operations capacity were slowly getting restructured. The organizational structure changes progressed at a noticeably slow pace, mainly due to financial and personnel problems. The December Regulation of 1967 was repealed 2 years later, on February 26, 1969, when the new Regulation on the Organization and Systematization of the State Security Service of the Republican Secretariat for Internal Affairs (*Pravilnik o organizaciji in sistematizaciji*

službe državne varnosti pri Republiškem sekretariatu za notranje zadeve) entered into force. With the implementation of the Regulation on the Organization and Systematization of the State Security Service (*Pravilnika o organizaciji in sistemizaciji Službe državne varnosti*) in November 1969, the SDV was divided into eight organizational units – the SDV headquarters and seven departments.

The first department acted as the counterintelligence unit, focusing on Western intelligence; the second performed a similar function but focused on monitoring Eastern European intelligence; the third was charged with monitoring the "internal enemy" and Slovenian emigration; the fourth conducted mainly informative interviews with citizens; the fifth was considered a technical department the responsibility of which was to report on phenomena, methods, forms, objects, facilities and persons who behaved or functioned declaratively or demonstrably against the regime; the sixth made it possible for the SDV to have adequate technical equipment at its disposal; the seventh was in charge of administrative and technical tasks and encryption. In 1980, an eighth department was formed; it relieved the sixth, assisting in the operations preparation, the securing, organizing and documenting the results of technical assets, and was also responsible for reporting on the use and results of technical means.

The systematically analyzed restructurings of the SDV point out that the organizational structure, which was established in 1967 and modified and enlarged in 1969, functioned as the structural and operational foundation on which the secret political police in the Slovenian lands operated until the break-up of Yugoslavia.

VIRI IN LITERATURA

ARS – Arhiv Republike Slovenije, SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije (RSNZ SRS).

"Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o notranjih zadevah", *Uradni list SRS*, št. 19, 24. 4. 1991.

"Zakon o notranjih zadevah", *Uradni list SRS*, št. 13/67, 6. 4. 1967.

"Temeljni zakon o notranjih zadevah", *Uradni list SFRJ*, št. 49/66, 17. 12. 1966.

Pučnik, Jože (ur.), *Iz arhivov slovenske politične policije* (Ljubljana, 1996).

.....

Akrap, Gordan, "Mač i štit u rukama partije – represivni sustav u funkciji oblikovanja korpusa javnog znanja", *National security and the future* 11, št. 4 (2004), str. 165–239.

Brecelj, Martin, *Anatomija političnega zločina. Trojni umor v Rossetijevi ulici med uganjanji in dejstvi* (Trst, 2016).

Brejc, Miha, *Vmesni čas* (Ljubljana, 1994).

Cvetković, Srđan, "Metode i oblici rada Službi državne bezbednosti u Socijalističkoj Jugoslaviji", *Istorija 20. veka* 2, št. 2 (2009), str. 131–144.

Čepič, Zdenko, "Jugoslovanske reforme v šestdesetih letih", v: *Slovenija – Jugoslavija, krize in reforme 1968/1988*, ur. Zdenko Čepič (Ljubljana, 2010), str. 41–66.

Čoh Kladnik, Mateja, "Sodišče slovenske narodne časti na Ptuj", *Studia Historica Slovenica* 19, št. 1 (2019), str. 107–134.

Deželak Barič, Vida, "Priprave in izvedba revolucionarnega prevzema oblasti na Slovenskem leta 1945", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 2 (2016), str. 367–398.

Deželak Barič, Vida, *Komunistična partija Slovenije in revolucionarno gibanje 1941–1943* (Ljubljana, 2007).

Dornik Šubelj, Ljuba, "Navodila varnostnim organom", v: Lovro Šturm, Ljuba Dornik Šubelj in Pavle Čelik, *Navodila za delo varnostnih organov v SR Sloveniji* (Ljubljana, 2003), str. 15–22.

Dornik Šubelj, Ljuba, *Oddelek za zaščito naroda za Slovenijo* (Ljubljana, 1999).

Dornik Šubelj, Ljuba, *Ozna in prevzem oblasti* (Ljubljana, 2013).

Ferenc, Mitja, "Leto 1945 in prikrita grobišča: zakonske podlage in možnost raziskav: 'Načelo naj velja, da morajo biti grobovi izdajalcev pozabljeni...'", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 1 (2017), str. 289–314.

Friš, Darko in Hazemali, David, "Slovenski glas in Branko Pistivšek pod nadzorom Službe državne varnosti", *Annales, Series Historia et Sociologia* 27, št. 4 (2017), str. 807–822.

- Garb, Gregor**, *Oblike tajnega delovanja obveščevalno-varnostnih služb Republike Slovenije*, magistrsko delo, Univerza v Ljubljani (Ljubljana, 2007).
- Griesser Pečar, Tamara**, *Razdvojeni narod. Slovenija 1941–1945: okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija* (Ljubljana, 2004).
- Griesser-Pečar, Tamara**, "Ciril Žebot. Prizadevanje za samostojno Slovenijo", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 277–304.
- Griesser-Pečar, Tamara**, "Katoliška Cerkev na Slovenskem leta 1945", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 2 (2016), str. 399–418.
- Jenuš, Gregor in Friš, Darko**, "Specialna vojna. Prispevek o ukrepih jugoslovanskih organov za notranje zadeve pri nadzoru državne meje in v boju proti "zunanjim" in "notranjim sovražnikom", *Annales, Series Historia et Sociologia* 27, št. 4 (2017), str. 777–792.
- Kidrič, Zdenka-Marjeta et al. (ur.)**, *Zaščita narodnoosvobodilnega boja* (Ljubljana, 1979).
- Kladnik, Tomaž**, "Mirko Javornik kot interes Službe državne varnosti Socialistične Republike Slovenije", *Acta Histriae* 26, št. 1 (2018), str. 305–325.
- Lukič, Vojin**, *Brionski plenum: obračun sa Aleksandrom Rankovičem: sečanja i saznanja* (Beograd, 1990).
- Mally, Eva**, *Slovenski odpor. Osvobodilna fronta slovenskega naroda od 1941–1945* (Ljubljana, 2011).
- Mrvič, Irena**, *Slovenski upor 1941*, uredili Ferdo Gestrin, Bogo Grafenauer in Janko Pleterski (Ljubljana, 1991).
- Prunk, Janko**, "Idejni in praktični vzori slovenske komunistične revolucije 1941–1945", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 1 (2017), str. 237–246.
- Purg, Adam**, *Obveščevalne službe* (Ljubljana, 1995).
- Repe, Božo**, *S puško in knjigo. Narodnoosvobodilni boj slovenskega naroda 1941–1945* (Ljubljana, 2015).
- Rihtarič, Ivan**, *Delovanje UDV v okraju Gornja Radgona in Radgonskem kotu 1945–1950* (Pretetincec, 2018).
- Šela, Ana in Friš, Darko**, "Nova revija v primežu Službe državne varnosti", *Annales, Series Historia et Sociologia* 27, št. 4 (2017), str. 823–836.
- Vodušek Starič, Jera**, *Prevzem oblasti 1944–1946* (Ljubljana, 1992).
- Vodušek Starič, Jera**, "Brionski plenum leta 1966 – ocene in njegov vpliv", v: *Slovenija – Jugoslavija, krize in reforme 1968/1988*, ur. Zdenko Čepič (Ljubljana, 2010), str. 67–88.
- Vodušek Starič, Jera**, "Prevzem oblasti po vojni in vloga Ozne – obračun", v: *Slovenija v letu 1945*, ur. Aleš Gabrič (Ljubljana, 1996), str. 93–110.

Author: **ŠELA Ana**

M.A. of History and Slovene Language and Literature, Young Researcher

Co-author: **HAZEMALI David**

M.A. of History, Young Researcher

Co-author: **MELANŠEK Tadeja**

M.A. of History

University of Maribor, Faculty of Arts, Department of History

Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenia

Title: **THE ORGANISATIONAL STRUCTURE AND OPERATION OF THE SLOVENIAN SECRET POLITICAL POLICE IN THE SECOND HALF OF THE 1960s**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 20 (2020), No. 3, pp. 811–838, 96 notes, 1 picture

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: State Security Service (SDV), Udba, organizational structure, intelligence, Socialist Republic of Slovenia

Abstract: The authors shed light on the organizational structure of the Slovenian secret political police, State Security Service, in the Socialist Republic of Slovenia based on a systematic analysis of the corresponding preserved archival material kept by the Archives of the Republic of Slovenia. The organizational structure was grounded in the two-phase post-1966 restructuring of the service, following the IV (Brioni) Plenum of the Central Committee of the League of Communists of Yugoslavia. The first phase focused on the adaptation of the work area of the service. The second phase unfolded at the beginning of 1967 and aimed at the rapid establishment of the organizational structure of the Service. In 1969, a new regulation was adopted, which divided the SDV into the service headquarters and seven (after 1970 eight) analytical, technical, and operational departments. The organizational structure established in 1967 and modified and enlarged in 1969 functioned as the structural and operational foundation on which the secret political police in the Slovenian lands operated until Yugoslavia's break-up.